

RELACIONS ENTRE TOPONÍMIA I GEOGRAFIA, ALGUNS EXEMPLES DEL BERGUEDÀ

RAMON BOTER DE PALAU I GALLIFA

I. CONSIDERACIONS PRELIMINARS

Sota el títol *Relacions entre toponímia i geografia, alguns exemples del Berguedà*, tenim intenció de posar de manifest l'estreta interrelació entre toponímia i geografia a partir d'una sèrie d'exemples concrets. Exemplificar aquesta interrelació passa, en la pràctica, per buscar arguments que ens permetin interpretar el significat de determinats topònims, d'una banda, i establir-ne una correlació amb l'aspecte geogràfic a què fan al·lusió, de l'altra. Es tracta, per tant, d'interpretar el nom per treure'n la substància, que sovint aporten molts topònims, en relació a la geografia del lloc. Seria, en paraules de Joan Tort, aprofitar "(...) el fet que molts topònims ens donen una *informació qualitativa* sobre un determinat element de l'espai" (...) [en la mesura que] (...) "ens el *descriuen*: ens diuen *què és, en què consisteix o quina característica essencial té* aquell element al qual fa referència el nom." (...). (TORT, 2000, p. 495).*

La interpretació dels topònims, des d'una perspectiva geogràfica, l'hem fonamentat en base a tres pilars:

- En el **mapa topogràfic** en la mesura que és un tipus de document cartogràfic que sintetitza gràficament el territori, en general, i fixa la toponímia, en particular.
- La **bibliografia**, és a dir en base a diccionaris etimològics –en especial l'obra de Coromines–, diccionaris lexicogràfics, enciclopèdies, monografies geogràfiques i guies excursionistes.
- En el **treball de camp**, per tant a partir de l'observació directa de les coses, en un sentit ampli, que afectin els noms de lloc i el territori.

L'àmbit geogràfic que hem seleccionat per als exemples, tal com s'apunta en el títol de la comunicació, són les serres que tanquen el Berguedà pel seu sector més septentrional; és a dir, els sectors de la muntanya prepirinenca que estan a cavall de la conca de les altes valls del riu Segre i la del Llobregat. Les raons i l'interès per haver seleccionat aquestes muntanyes ha estat doble: la primera perquè constitueixen la línia de l'horitzó des de Manresa estant, ciutat que acull aquest col·loqui; i la segona perquè el nostre interès particular per l'excursionisme ens ha permès conèixer amb un cert detall aquestes muntanyes.

Concretament hem escollit tres sectors de la muntanya prepirinenca, cada una de les quals és ben individualitzada. Hem adreçat la nostra mirada cap a la Serra de Cadí, la Serra d'Ensija i el massís del Moixeró.

De cada un d'aquests tres sectors, a partir de la interpretació toponímica, hem ressaltat aspectes geogràfics diferents.

En el cas de la Serra de Cadí hem seleccionat i interpretat uns quants topònims relatius al medi físic i, molt especialment, que fessin al·lusió a l'orografia. I a la Serra d'Ensija i el Moixeró hem seleccionat i interpretat una colla de topònims que reflectissin, d'una manera o altra, la presència de l'home sobre el medi muntanyenc.

Si ens hem fixat en aspectes tan físics com humans de la toponímia ha estat a consciència. Tot plegat, senzillament, perquè pensem que per a entendre i explicar la geografia pirinenca, en un sentit ampli, cal no oblidar mai que el Pirineu és, sobretot, una muntanya humanitzada.

2. LA TOPONÍMIA MUNTANYENCA DEL BERGUEDA

2.1. Els topònims Cadí, Ensija i Moixeró

Cadí

Aquest topònim dona nom a la Serra de Cadí. Un altre lloc pirinenc que rep aquesta denominació és la Vall de Cadí, que forma una conca hidrogràfica –tributària de la Tet– en el sector occidental de la muntanya del Canigó. El topònim Cadí, segons el filòleg Joan Coromines, provindria del llatí *CATINUS* equivalent, en català, als noms comuns: plat, baci o gibrell. En paraules del mateix autor: (...) en català el nom de l'atuell es va convertir en una denominació geogràfica, passant per la idea de “conca d'aigües” (...). (*OnoCat*, vol. III, p. 175-176). Segons Coromines aquesta conca hidrogràfica que donaria el nom del Cadí podria ser la coma de Serneres, situada entre el Pedraforca i l'extrem oriental de la Serra de Cadí. (*OnoCat*, vol. III, p. 175-176).

Ensija

Aquest topònim dona nom a la Serra d'Ensija. Coromines, dins el *DECat*, comenta que el topònim Ensija està emparentat amb el nom comú *sitja*. Segons el mateix autor el terme *sitja* (< *CIGA*) és el nom que rep, en diferents contrades del Pirineu, una cavitat en la roca (*DECat*, vol. VII, p. 955). Al peu d'un dels cims més alts de la Serra d'Ensija, conegut amb el nom Serrat Voltor, hi ha una bòfia, nom que en determinades contrades del Prepirineu designa allò que els geomorfòlegs coneixen per dolina. Una bòfia (o dolina) és una de les formes de relleu característiques dels terrenys càrstics; consisteix en una concavitat que no té drenatge cap a l'exterior. A partir d'aquesta constatació, probablement, aquesta bòfia donaria el nom a la serra a causa de l'analogia entre aquest tipus de cavitat i les sitges.

Moixeró

Aquest topònim dona nom al massís del Moixeró i a les Penyes Altes del Moixeró, nom d'una de les puntes culminants d'aquesta muntanya. L'etimologia d'aquest mot, tal i com apunta Joan Coromines, provindria –a l'igual que el topònim aranès Aigua-moix– de la idea de lloc on (...) l'aigua surt a gotes de terra o regalima per les roques

(...). (*OnoCat*, vol. V, p. 301). Des de una perspectiva estrictament geogràfica aquesta hipòtesi pren molta força si hom considera que al peu de muntanya d'aquest massís hi neix el riu Gréixer, afluent del Bastareny i, per extensió, del Llobregat.

2.2. El relleu de la Serra de Cadí a partir de la seva oronímia

La Serra de Cadí és una alineació muntanyosa orientada d'est a oest, que exerceix de barrera natural entre l'alta vall del Segre i la capçalera de la conca hidrogràfica del Llobregat.

Des del punt de vista topogràfic es caracteritza per tenir un perfil asimètric degut a la seva complexa formació geològica: el vessant sud (o de solana) es distingeix per un pendent relativament suau format, sobretot, per costes; per contra, el vessant nord (o d'obaga) és escarpat i abrupte, amb un relleu format per un front continu de cingleres, feixancs i canals. Aquest perfil asimètric de la muntanya queda ben palès en l'oronímia del Cadí. A continuació comentem una sèrie de topònims que posen de manifest aquesta asimetria del relleu.

Topònims del vessant sud

- **Costa del Cabiro i Costa Cabirolera, Costa del Cristall, Costa Verda, Costa del Vulturó**

Aquests cinc topònims tenen en comú el genèric *costa*. Fan al·lusió a diferents costes del vessant de solana de la Serra de Cadí. Segons la definició del *Diccionari de l'IEC* una costa és un "(...) terreny rost, abrupte, especialment pendent". (*DIEC*, p. 512). Carles Domingo, dins l'obra *Els noms de les formes del relleu*, hi afegeix dues nocions més a aquesta definició. D'una banda la de pla inclinat del terreny amb pendent i, de l'altra, la de vessant en el sentit de "costat o (...) la part lateral de la muntanya". (*DOMINGO*, 1997, p. 114). En aquests dos sentits les costes de la Serra de Cadí, en base a la nostra experiència sobre el terreny, són notablement rostes i contínues, fets que fan bufar a l'excursionista de valent. Dins d'aquesta colla de topònims que designen costes hi ha les parts específiques del topònim, que ara comentarem breument.

Costa Verda: L'adjectiu *verd* podria fer al·lusió al color d'aquesta costa a l'estiu quan els arbustos i els prats (no hi ha boscos en aquesta costa) donen aquesta tonalitat a la serra.

Costa del Cabiro i Costa Cabirolera: Els cabirols són uns animals herbívors que fa molts anys es van extingir de la Serra de Cadí. Ara han tornat a ocupar aquestes muntanyes gràcies a les repoblacions que s'han fet darrerament.

Costa del Vulturó: Podria ser, suposem, la metàtesi del nom comú voltor, que designa a un ocell rapinyaire que antigament havia estat abundant a tots el Pirineus. Volem remarcar, també, que voltor en llatí és VULTUR. Coromines té tot un article molt interessant del mot voltor i les diferents terminacions que té aquesta paraula en diferents sectors dels Pirineus; malgrat això, de les terminacions que cita no n'hi ha cap que ho faci en -URO (*DECat*, vol. IX, p. 385). El Serrat Voltor és la segona cota més elevada de la Serra d'Ensija, situada al sud de la Serra de Cadí.

Costa del Cristall: Potser faria al·lusió als cristalls de roca, referència clara a la

geologia del lloc, però aquesta suposició restaria per comprovar “in situ”. Podria fer referència també a l’aparença que pren tota la Serra de Cadí els dies d’hivern d’atmosfera nítida en què la neu reflecteix el sol com un cristall. A la carena d’aquesta Costa hi ha el Puig de la Canal del Cristall i en el sector d’obaga la molt coneguda pels excursionistes del país Canal del Cristall. Volem remarcar, però, que tot el que diem ara i aquí són conjectures.

Topònims del vessant nord

• Canal de l’Aigua i Canal del Toll

La definició que dóna la *GEC* del mot canal és “Escletxa o fissura de grans dimensions oberta de dalt a baix d’una cinglera i que presenta, normalment, poques dificultats per a l’ascensió o descens (...)”. (*GEC*, vol. VI, p.136). Nosaltres, en el context geogràfic de la Serra de Cadí, volem matisar aquesta definició en funció de la seva dificultat per a pujar-les o baixar-les. La majoria de les múltiples canals i canaletes existents en aquesta serra són de difícil accés, per tant només són aptes per a alpinistes experimentats. Llevat de la Canal del Cristall, la Canal Baridana i la Canal de Gòneg, que són fàcils de fer a peu, la resta són canals molt estretes, rostes i encaixades, per tant difícils de superar.

Per les canals és per on s’escorre l’aigua quan plou, o quan es produeix la fusió de la neu durant la primavera. En aquest sentit la **Canal de l’Aigua** i la **Canal del Toll** (on l’aigua queda embassada) són noms de lloc on el significat és plenament entenedor i descriptiu de la realitat geogràfica que comentem.

• Roca de l’Ordiguer i Roca Punxeguda

En una de les accepcions del mot roc (o roca) que dóna Coromines en el *DECat* posa de manifest que equival al sinònim de penyal o cim penyalós. (*DECat*, vol., VII, p. 360). A la Serra de Cadí hi ha diverses prominències del relleu que en el seu costat nord acaben en un estimball o penya-segat. Per tant, aquesta accepció que recull el Coromines s’adiu a les característiques físiques de la Roca de l’Ordiguer i la Roca del Migdia.

Roca de l’Ordiguer: La Roca de l’Ordiguer és un cim que és situat, per un costat, a la vertical de la Canal del Cristall i, per l’altre, acaba en un estimball sobre la Canal de l’Ordiguer. Joan Coromines, dins l’entrada del mot ortiga (en llatí *URTI-CA*) del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, fa una relació de variants que pren aquest mot en diferents llocs del domini lingüístic del català. Segons aquest filòleg en els pobles del Pallars, Solsonès i, concretament, a la Vansa –municipi del sector occidental de la Serra de Cadí– recull les formes *ordiga* o *urdiga*. (*DECat*, vol. VI, p. 127). Per tant, probablement, aquest topònim faria una clara referència a un lloc on hi ha ortigues.

Roca Punxeguda: La Roca Punxeguda és un cim molt agut situat molt a prop de la Roca de l’Ordiguer. L’adjectiu *punxegut*, sens dubte, fa una clara referència al perfil d’aquesta roca. Seria, per tant, un cas ben evident de topònim amb una funció clarament descriptiva.

- **Feixanc Ample, Feixanc del Sastre, Feixanc de l'Àliga**

Aquests tres topònims tenen en comú el genèric *feixanc*. El filòleg Joan Coromines assenyala que el concepte feixa (juntament amb les seves moltes variants) s'aplica, a banda dels bancals de terra de conreu, a faixes rocoses o de cinglera. Posteriorment concreta que *feixanc* s'usa, en determinats indrets del Pirineu, en paraules del mateix autor, en el sentit d'estimball, precipici, no tant per a pas més o menys horitzontal. (*DECat*, vol. III, p.930-931). Malgrat aquesta darrera definició, Carles Domingo ens matisa, textualment: "Els *feixancs* de Cadí, però, són cornises més o menys transitables entre cinglera i cinglera, que de vegades són visitades pels caçadors que hi han perdut peces". (*DOMINGO*, 1997, p.141-142). Considerem que l'observació de Domingo és precisa i encertada. Nosaltres hi afegim que un feixanc es podria definir també com un relleix; és a dir, una franja estreta i plana que discorre entre cingle i cingle i, per tant, fa que les cingleres siguin esglaonades. L'observador atent del paisatge, de Cerdanya estant, pot veure, amb la mirada cap a la Serra de Cadí, que aquests feixancs discorren paral·lels a la línia de carena i, en certa manera, suavitzen les cingleres que tant caracteritzen el sector bagueny d'aquesta serra.

Feixanc de l'Àliga: El Feixanc de l'Àliga és una estreta faixa que forma una graonada en els espadats de la Serra de Cadí. És situat en el vessant nord del Pic del Cabirol. Aquest topònim fa al·lusió a l'àliga (o àguila), ocell rapinyaire que viu a les parts més elevades de les muntanyes i nia en espadats rocinos. Segons la *Gran Enciclopèdia Catalana* és un ocell que encara habita en sectors determinats dels Pirineus (*GEC*, vol. I, p.283). Dins el Parc Natural Cadí-Moixeró l'espècie més habitual és, segons Garcia i Petit, l'àguila daurada [*Aquila chrysaetos*] (*VVAA*, 1990, p.17).

Feixanc Ample: El Feixanc Ample és situat just per sota de la línia de carena del sector d'obaga de la Serra de Cadí. S'estén des de la Canal del Gòneg fins a la Canal del Toll. L'adjectiu ample, senzillament, fa al·lusió que es tracta d'un feixanc espaiós.

Feixanc del Mig: El Feixanc del Mig és situat entre el Feixanc Ample i el Feixanc del Sastre. Aquesta constatació, relativa a la posició d'aquest feixanc envers els altres, no ens fa dubtar sobre el probable origen d'aquest nom de lloc.

Feixanc del Sastre: Aquest feixanc és situat al peu d'uns ressals rocinos coneguts amb els següents noms: la Roca Grossa, la Roca del Mig i la Roca Dreta. Aquestes prominències del relleu, que oscil·len entre la cota 2.300 i 2.400 m d'altitud, són per sota del Feixanc Ample. Fem avinent ressaltar que aquest feixanc és tallat perpendicularment per tres canals anomenades: la Canal del Migdia, que té per capçalera la Font d'Osca, la Canal de l'Aigua i la Canal del Toll, les quals arrenquen de la carena que prové del cim, significativament, anomenat Pic de les Tres Canaletes. Si fem una descripció tan acurada de l'orografia d'aquest sector és perquè ho creiem convenient, en especial, de cara a una possible interpretació geogràfica del topònim Feixanc del Sastre. És un topònim aparentment intel·ligible, ja que en primera instància no veiem cap mena de connexió entre el nom d'un ofici (sastre) i el nom que rep aquest lloc. No obstant això Coromines, dins l'article *sal-*

tar del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, ens parla del Salt del Sastre, saltant d'aigua de les gorges del riu de Núria (Ripollès). En relació a aquest topònim del terme de Queralbs, Coromines, textualment, diu: "Notem que el nom del grandíós *Salt del Sastre* no tenint explicació lògica pel nom de l'ofici (<*sartre* <SARTOR), ha d'estar per *Sartre*<*Saltre*, del nominatiu llatí SALTOR 'saltador'". (*DECat*, vol. VII, p. 625). Si ens atenim a aquesta consideració relativa a l'etimologia del Salt del Sastre es tractaria d'una duplicació tautològica; és a dir, significaria el "Salt Saltador"; per tant el mateix concepte de saltant es repetiria dues vegades en el mateix topònim. Si retornem al cas que ens ocupava i tenint en compte el que diu Coromines del Salt del Sastre, el Feixanc del Sastre vindria a ésser el "feixanc del saltant". Aquesta hipòtesi pren força si considerem, com ja hem dit abans, que a l'indret d'aquest feixanc hi convergeixen tres canals, les quals, probablement, quan plou porten aigua que s'escorre i salta per la cinglera.

2.2. Les activitats agrícoles, ramaderes i forestals a partir d'alguns topònims de la Serra d'Ensija

La Serra d'Ensija és una muntanya que fa de partió de les aigües que vessen cap al riu de Saldes pel nord, el riu de Peguera per l'est i l'Aigua de Valls per l'oest. Aquesta serra és envoltada per vessants molt rostos, a causa de l'erosió remuntant dels rius que l'envolten, i és coronada per uns petits planells (o rasos), dels quals afloren diverses prominències que conformen els cims més alts d'aquesta muntanya. El punt més elevat és el Cap Llitzet (2.327 m alt.), conegut també per Cap de la Gallina Pelada. El substrat calcari d'aquesta serra fa que la vegetació sigui pobra, tot i que les precipitacions del lloc siguin abundants. No obstant això aquest planell culminant, que abans mencionàvem, té pastures fresques durant l'estiu; això fa que sigui un lloc concorregut pel bestiar boví.

L'economia tradicional dels pobles que envolten aquesta serra és fonamentada en les activitats agrícoles, ramaderes i forestals. La toponímia d'aquesta serra, tal i com posarem de manifest a continuació, n'és un bon testimoni.

Peguera

Aquest topònim denomina un poble, actualment abandonat, que és situat a la capçalera de la vall homònima entre els Rasos de Peguera i la Serra d'Ensija. Actualment pertany al municipi de Fígols. El topònim Peguera, dins l'àmbit pirinenc, el trobem en d'altres llocs. Aquest nom de lloc, en concret, denomina una valleta, dins el municipi d'Espot, que prové d'una línia de crestes que fan de partió entre la Vall d'Àssua, la Vall Fosca i la Vall del riu Escrita. L'etimologia del mot sembla ser emparentada amb el mot pega. Segons el *Diccionari de l'IEC* una peguera és un "Forn on es crema la llenya de pi per fer quitrà i pega". També és el "Lloc on s'escalfa la pega per a marcar el bestiar". (*DIEC*, p. 1376). Joan Coromines, a l'entrada del mot *Peguera* de l'*Onomasticon Cataloniae*, ho confirma; aquest autor ens diu: "(...) per tot s'ha tractat sempre de boscúries on es fa pega; i, en part del mateix forn de pega; Krüger i Amades ho testifiquen en el Berguedà i Lluçanès, per al forn de pedra en el qual es cou la pega per marcar les ovelles". (*OnoCat*, vol. VI, p.182) Si ens atenim, per tant,

a les definicions del *Diccionari de l'IEC* i a les observacions de Coromines, el nom d'aquest poblet seria emparentat amb les activitats ramaderes.

Boïga Gran

La Boïga Gran dona nom a una clariana situada al bell mig d'un bosc de pi roig, en la qual, històricament, es conreava. Aquest bosc és situat en l'anomenada Solana de Peguera, molt propera al poblet homònim. La situació d'aquest paratge en un lloc assolellat és ben lògica, sobretot, si pensem que aquest és situat per sobre dels 1.800 m d'altitud. Segons el *Diccionari català-valencià-balear* és una "Terra que cremen amb boïcs i conreen de bell nou després d'alguns anys de tenir-la inculta". (*DCVB*, vol. II, p. 547). I un boïc, segons el mateix diccionari, és un "feix de llenya i brossa cobert de terra, al qual peguem foc i el deixem cremar sense flama per escampar després la terra i cendres com a femada". (*DCVB*, vol. II, p. 545). En el cas que ens ocupa, aquesta tècnica de conreu secular, passa a formar part del topònim. Les boïgues, en geneal, són situades a prop dels llogarrets, que en aquest cas seria prop de Peguera i Fígols. Actualment a la Boïga Gran ja no es conrea, perquè malauradament aquests poblets, tal i com ja apuntàvem més amunt, són deshabitats.

Corral de les Eugues

El corral de les Eugues és situat al costat de la Boïga Gran. Sens dubte es tracta també d'un topònim amb una clara funció descriptiva. Un corral és un recinte per a tancar-hi el bestiar i en el cas que ens ocupa, pel que es veu, és destinat a les eugues.

Pleta de la Vila

Una pleta és, segons el *Diccionari de l'IEC*, un "Lloc o clos on es recull el bestiar que pastura al camp o a la muntanya". (*DIEC*, p. 434). En una segona accepció, la mateixa obra afegeix "Clos, porció de terreny tancada generalment de paret, dins de la qual pastura el bestiar". (*DIEC*, p. 434). Actualment aquest lloc manté la funció de lloc per a tenir-hi bestiar estabulat durant l'estiu; i a l'hivern esdevé el centre d'una petita estació d'esquí de fons del poble de Saldes.

2.3. Les vies de comunicació reflectides en la toponímia del Moixeró

El Moixeró és la prolongació natural de la Serra de Cadí cap a llevant; de fet ens atreviríem a afirmar que, des d'un punt de vista orogràfic, és la continuïtat de la línia de carena que prové del Cadí i segueix cap a la Tosa d'Alp. En canvi, des d'un punt de vista estrictament geològic, és un massís molt diferenciat a la Serra de Cadí, ja que aquest es considera, per la seva estructura i edat, una serra més jove que el massís del Moixeró. En base a aquest criteri estructural es considera que la Serra de Cadí forma part del Prepirineu i, per contra, el massís del Moixeró es considera Pirineu Axial; és a dir, podríem dir, allò que constitueix la veritable columna vertebral del Pirineu. (*Geo-Cat*, vol. I, p. 64-65).

El vessant sud del Moixeró té una fesomia penyalosa, amb un rocam trencat i espectacular. Aquest fet li confereix, des d'una perspectiva allunyada, un aspecte de mun-

tanya inaccessible. Malgrat les aparences, però, constitueix un dels punts més permeables per a accedir de la conca del Llobregat a la Cerdanya. Els camins de bast que travessen aquestes penyes, pels Coll de Jou i el Coll de Pendís, són seculars. L'ús d'aquests camins per a la transhumància del bestiar i les comunicacions a peu, d'una banda a l'altra del massís, s'ha perpetuat fins a primeries del segle XX. A continuació comentarem alguns topònims que posen de manifest la transcendència històrica d'aquest massís com a lloc de pas.

Hospitalet de Gréixer

L'Hospitalet de Gréixer, conegut també per Hospitalet de Roca-sança, dóna nom a un petit veïnat situat al fons de la vall del riu Gréixer, damunt del poble de Bagà. Aquest veïnat gira al voltant de l'antic hospital (o hostal) ubicat al peu de l'antic camí del coll de Jou, el qual travessa de les valls del Llobregat (Berguedà) a l'alta vall del Segre (Cerdanya). Adossat al cos principal de l'hospital hi ha l'esglésiola romànica de Santa Maria de Roca-sança. Segons la *GEC* aquesta ermita, durant els s. XIII i XIV, era regida per un sacerdot i uns quants servents que recaptaven per a la capella i tenien cura dels malalts i els vianants que passaven per l'Hospital de Gréixer (*GEC*, vol. XIX, p. 432). La funció d'aquest lloc és equivalent a la dels altres hospitals que trobem al llarg dels Pirineus (ex. l'Hospital de Benasc i l'Hospital de Viella), és a dir, hostatjar als vianants, traginers, pelegrins, etc. que històricament travessaven ports de muntanya i requerien aixopluc, provisions, o bé assistència espiritual.

L'etimologia de la paraula hospital –en el sentit d'hostatjar– és ben transparent en la llengua catalana actual, per tant, no té equivoc en la seva interpretació. En canvi, la paraula *Gréixer* ens resulta intel·ligible. Malgrat aquesta constatació, Coromines fa una important aportació per a dilucidar-ne el significat. Segons el filòleg aquest topònim provindria del mot compost bascoide GARÁI-SARE, o sigui (GARÁI = cleda) i (SARE = de dalt); per tant Gréixer significaria (...) “la cleda de dalt” (...). (*Ono-Cat*, vol. IV, p. 380-381). Aquest significat ens torna a posar de manifest, com ja hem vist en l'epígraf anterior, la gran profusió de topònims que fan referència a les activitats de l'home relacionades amb la ramaderia.

Finalment comentar que Roca-sança és el nom que rep un roquissar situat a la vertical de l'Hospitalet. Aquest topònim, probablement, té per base un antropònim, concretament, referit al cognom *Sans* en la seva forma femenina.

Coll de Pendís

Els dos passos principals que hi ha per a travessar el Moixeró són el Coll de Pendís, nom que ara ens ocupa, i el Coll de Jou, que tractarem més avall. En els dos casos són uns passos entre dues muntanyes que seguint el fil dels respectius camins de bast comuniquen el Berguedà amb la Cerdanya. Històricament han estat camins molt transcendents tant per a les comunicacions com per a la transhumància. El Coll de Pendís té una alçada de 1.786 m. És un topònim de sentit geogràfic força evident: és un nom format per l'accident geogràfic que designa i un adjectiu, el qual ens informa que el terreny que mena al coll fa baixada o fa pendent. De camí al Coll de Pendís, pel costat del Berguedà, hi ha una casa antiga amb el nom de l'Hostalet. És molt aventurat

afirmar-ho, però podria tractar-se d'un cas paral·lel al que hem comentat de l'Hospitalet de Gréixer i el Coll de Jou.

Coll de Jou

El Coll de Jou, a llevant del Coll de Pendís, és situat a 2.000 m d'altitud. És un topònim amb una gran profusió per tota la geografia de Catalunya. En l'àmbit del Prepirineu, per exemple, trobem el topònim Coll de Jou als municipis de Saldes, Guixers i Ogassa. En aquest tres casos sempre designa collades. Colldejou –amb la forma aglutinada– és, també, el nom d'una població del Baix Camp. En relació al nom Jou Coromines ens aclareix que “en toponímia es tracta d'una aplicació metafòrica del llatí JUGUM (l'aparell de junyir animals) a la noció de paratge a la carena d'una muntanya, on la carena s'inflexiona, baixant fins al punt que uneix dos puigs o sectors més elevats, i deixant pas a una via o camí”. (*OnoCat*, vol. IV, p. 477). Per tant el nom *jou*, aplicat en un context orogràfic, seria una metàfora per a designar una collada.

Túnel del Cadí

Aprofitant que parlem de l'empremta que les vies de comunicació deixen en la toponímia d'aquest sector prepirinenc és convenient parlar del mal anomenat túnel del Cadí. Ens expressem en aquests termes per la senzilla raó que es tracta d'un pas subterrani que travessa perpendicularment el massís del Moixeró (i no del Cadí). A l'igual que els dos passos de muntanya que acabem de citar el túnel del Cadí facilita les comunicacions entre l'alta vall del Segre i la del Llobregat. La gran diferència, però, és que en l'etiologia dels topònims Coll de Jou i Coll de Pendís, com ja hem vist, hi pesa la funció descriptiva; en canvi en el cas del túnel, suposem, la lògica que hi deuria prevaldre no és el nom de lloc per on transcorre sinó el nom més conegut de la regió pel gran públic, és a dir, el Cadí. Per tant, des de la nostra perspectiva, pensem que en comptes de túnel del Cadí hauria estat més apropiat anomenar-lo túnel del Moixeró.

3. CONCLUSIONS

Amb aquesta breu exemplificació hem procurat posar de manifest la clara interrelació entre la toponímia i la geografia. Ara, com a cloenda, volem fer unes consideracions finals de caràcter general:

- La interpretació dels topònims, quan és ben fonamentada en la realitat, constitueix una font d'informació qualitativa més del territori.
- La toponímia ens aporta una interessant informació relativa a la geografia històrica del lloc, ja que sovint fa al·lusió a conceptes abandonats –o no gaire coneguts– de la llengua parlada, però que en canvi han perdurat a través del topònim. Un bon exemple seria el nom *Peguera*.
- Lligat amb el punt anterior, molts topònims poden ser reflex d'un gènere de vida i d'unes determinades activitats econòmiques de l'home pirinenc, que actualment

han desaparegut. Un topònim exemplar seria la *Boïga Gran*.

- Molts topònims ens aporten informació del lloc perquè són clarament descriptius de la realitat. Ningú dubta, per exemple, quina és la característica principal de la canal coneguda com a la *Canal de l'Aigua*.
- La metàfora en toponímia és un recurs expressiu que funciona amb els mateixos mecanismes que en la parla; en toponímia, per tant, s'empra per a designar un element geogràfic amb un nom que pugui tenir una certa semblança amb allò que designa. Un bon exemple seria el topònim *Coll de Jou*, en què un jou i un pas de muntanyes tenen una certa similitud en la forma.
- Hi ha una gran quantitat de topònims en què llur significat fa al·lusió a aspectes físics del territori, però també n'hi ha d'altres de referits a les activitats lligades a l'home. Per tant la toponímia, en certa manera, és un reflex de la geografia d'un lloc determinat.

Totes aquestes consideracions que fem, per tant, ens permeten posar de manifest que onomàstica i geografia són dues ciències amb molts punts de connexió i afinitat. L'exercici que hem fet per exemplificar-ho, si més no, vol ser-ne una petita mostra.

NOTES

* El text que hi ha entre claudàtor dins la citació és nostre.

4. FONTS BIBLIOGRÀFIQUES I CARTOGRÀFIQUES

Diccionaris i enciclopèdies

DCVB

ALCOVER, A i MOLL, FdB (1926-62): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca i Barcelona, Ed. Moll.

GEC

CARRERAS i MARTÍ, Joan (director) (1998): *Gran Enciclopèdia Catalana* (24 vol.). Barcelona, Ed. Enciclopèdia Catalana, SA. (2ª edició).

GGCC

CAHNER, Max (1995): *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*. Ed. Enciclopèdia Catalana, SA.

DECat

COROMINES i VIGNEAUX, Joan (1983-91): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (9 vol.). Ed. Curial Edicions Catalanes – Caixa de Pensions.

OnoCat

COROMINES i VIGNEAUX, Joan (1983-91): *Onomasticon Cataloniae* (8 vol.). Ed. Curial Edicions Catalanes – Caixa de Pensions.

DIEC

GIRALT i RAVENTÓS, Emili (president IEC)(1995): *Diccionari de la Llengua Catalana*. Barcelona, Palma de Mallorca i València. Ed. Institut d'Estudis Catalans.

GeoCat

SOLÉ I SABARÍS, Lluís (director) (1958-68): *Geografia de Catalunya* (3 vol.). Barcelona, Ed. Aedos.

Altres fonts bibliogràfiques

JOLIS, Agustí i SIMÓ, Ma Antònia (1980): *Cerdanya. (Andorra, Puigpedrós, Cadi, Carlit, Puigmal)*. Del Centre Excursionista de Catalunya. Barcelona. 4ª edició. Ed. Montblanc - Martín

DOMINGO i FRANÇÀS, Carles (1997): *El nom de les formes del relleu*. Barcelona, Ed. Institut Cartogràfic de Catalunya (DPTOP) i Societat d'Onomàstica.

MOREU-REY, Enric (1965): *Els noms de lloc. Introducció a la toponímia*. Barcelona, Ed. Unió Excursionista de Catalunya (Arxiu Bibliogràfic Excursionista).

TORT i DONADA, Joan (2000): *La geografia, els noms de lloc i la descripció del territori*. Dins *Estudis de toponímia valenciana en honor de Vicenç M. Rosselló i Verger*. A cura de J.F. Mateu i E. Casanova. València. Ed. 10 Denes, (p. 491-497).

VVAA (1990): *Itineraris en el Parc Natural del Cadi-Moixeró (Vessant de l'Alt Berguedà)*. Barcelona. Ed. Unió Excursionista de Catalunya (UEC) i Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca (DARP)

Fonts cartogràfiques

Mapes topogràfics – excursionistes

Serra del Cadi – Pedraforca. Escala: 1/ 25 000. Editorial Alpina. Any 2001

Rasos de Peguera – Serra d'Ensija. Escala: 1/25 000. Editorial Alpina. Any 1998

Moixeró – La Molina – La Masella. Escala: 1/ 25 000. Editorial Alpina. Any 1990
[És l'annex de la guia excursionista editada per la UEC (VV AA, 1990)]

Mapes topogràfics

Mapa Topogràfic de Catalunya. Escala 1: 5 000 (Anys 1995 i 1998) (Diversos fulls). Ed. Institut Cartogràfic de Catalunya i Edicions Proa, SA.

Atlas topogràfic de Catalunya (3 vol.). Barcelona, Ed. Institut Cartogràfic de Catalunya i Edicions Proa, SA.